Милосав Тешић

О ПОГИБЕЉИ ОНИХ КОЈИ И ЗМИЈАМА ТЕПАЈУ

Мирослав Тохољ: *Кућа Павловића*,
Издавачки графички атеље „М", Београд, 2001

У мртвој кући, међутим, немогуће је одредити исток и запад, сјевер и југ, јер разорен праг је тачка из које је могуће сагледати само суштину пролазности, истовјетну на свим странама...

Свијетом лутају сјени несталих и погинулих, душе преживјелих пуне су бола и невјерице, у њих, као на горска појила, ноћу силазе авети.

Мирослав Тохољ, *Кућа Павловића*

Тохољев ратни роман *Кућа Павловића* обликован је у педесет кратких поглавља, која се, готово без предаха, као по налогу ритма извођења какве борбене операције, смењују вртоглаво и у неочекиваним правцима, сустижући се и престижући у сликама људске погибељи и апсурдних ситуација, тек погдегде прокинутим комичним заокретима. Те слике, било да су жарко крваве, било да су одраз нараторовог очајања и безнађа, било да су потклобучене дубоком меланхолијом, најчешће су — како пише у XVII поглављу — рађене „језиком што попут црнога дуда боји и лик оног који се њим служи". (Узгред речено, када се Тохољ, на пример, лати пејзажних прилика и упали Месец над Херцеговином — то је дупла месечина.)

Приповедајући из ја-позиције, наратор Тохољеве романескне приповести прати кроз себе, у себи и непосредно око себе судбине својих сабораца из Двадесет и друге ударне лаке бригаде, али и она најуочљивија побочна збивања везана за босанскохерцеговачки рат с краја XX века. У *Ку-*

ћи Павловића се, дакле, оквирно предочавају и домаће и светске околности под којима је избио рат у Босни и Херцеговини, уз улажење и у предисторију зла (злочини над српским народом у Другом светском рату, сатирично-иронични приказ трансформације „Ган-клуба" у Северноатлански војни савез) — а у центру пишчеве пажње је лични удес ратника појединца, али и ратни удео поништитеља сваког реда и морала и опаких скрвнитеља свих људских вредности: злочинци што ликују над жртвама, потомци овејаних злотвора, тупоглави муцавци са докторским звањима, медијске протуве, медијатори крвопролића, манипулатори духовним вредностима (у ствари њихови лажни баштиници), ратни и антиратни профитери, муртати и отпадници свакојих фела — али и сумасишавши...

Нараторови саборци не само што пролазе кроз пакао борбених дејстава него се већином уз то носе и са додатним личним немирима. Једног од њих, Милкана Павловића, прати и списатељска грозница, али у околностима које потиру смисао стваралаштва, као што га ништи колико иронично-цинично разматрања српских књижевних прилика толико и гомила књига пронађених у неком интендантском магацину: „Сваки од наслова, којег се дотицаху наши погледи, од једном се савијао у супротност својих значења; у прах и узалудност сасипале су се на стотине аутора и издавача... банули смо, ето, у тајни котац, у скривено легло Врховног Апсурда, у којем, прободена зрацима свјетла, вришти његова склупчана млађ." (Милканови ратни рукописи, иначе, нису примљени чак ни на чување: одбијени су грубо и с ниподаштавањем.)

Погађа борце Двадесет и друге лаке ударне бригаде, оне што певуше у осмерцу, што рапортирају и у десетерцу, и те како их погађа — уз почесто блаћење с тзв. округлих столова — што су и жртве националног раскола и кобних, наново оживљених, политичко-идеолошких диференцијација, те *вагају*, када стигну, „да ли већу одвратност изазивају наводни партизани или тобожњи четници, два пола једне испразне митоманије" — као што и схватају да је „крвава шара понекад само фолклор за беспослењаке и хвалисавце".

Рат, да би се у најопштијем смислу употпунио зев ништавила, изглобљује и смисао старозаветних порука, те сходно томе библијским стиховима наде *(Господ ће дати силу народу своју, Господ ће благословити народ свој)* пристоји, у антифони, и овакав благослов: „Благословена нека је с неба листа мета на земљи." Над свим тим надвија се застрашујућа претња ухваћена на радио-пријемнику: „Хаздур кад ти се говори. На мјесту гдје си угледао свјетлост свијета саградили смо храм у којем тридесет хатиба бацају сихир на те од изласка до заласка сунца. На мјесту гдје су ти живјели отац и мајка ископали смо бунар из кога се не пије већ се у њега сасипа." („Чујеш ли коњицу ноћи" — упитао би Васко Попа).

Иако се само у XXXIX поглављу Тохољевог дела чују звуци склапања и закивање мртвачког сандука, они се или наслућују или подразумевају и у већини осталих поглавља, мада се неретко пригушују пажљиво издестилисаним и разноликим реминисценцијама (на пример: на рано детињство, на дрвљаник који је „као свукуд по Босни, налик на крупну брадавицу, заобљен и тром, пун смоле и мириса срчике", на кућну змију, блавора *Побратима,* којем се и тепало...). Одгони се то погребничко чекињање и сном, сном од црњанскијевске потке: „Спавати, под ведрим небом, ослоњен на зид, огрнут бојном вјетровком, гуњем под којим се у Закарпатју нашег искона уобличио основни сан."

Сулудо клање, извођено под будним оком оних који су пријежно настојали „да одрже равнотежу изгибије" на обе сукобљене стране, није се ни могло другачије завршити него тешким погибијама или на ортопедским клиникама, одакле понеко излази да проси, „да камчи, бар за цигар".

Можда је виђење апокалипсе или убијање лепоте света у Тохољевом роману понајбоље исказано у судбини одбеглог пчелињег роја (у српском језику се речју народ именује и: *пчелињи рој, пчелиње друштво*), који се ухватио на сеоском гробљу у крошњи расцветалог багрема. Шта је остало од пчелињег роја кад је багрем погођен хаубицом? — Могло би се рећи исто што би остало од истребљеног народа: дакле — ништа: „У крошњи се бијељела гола рачва, а мјесто на којем је висио зажарени грозд могао је да одреди само онај који га је памтио у односу према осталим гранама, по положају Сунца или Мјесеца, или по сјају далеких звијезда."

Породицу Павловић, иначе, задесила је велика несрећа: остала је без мушких глава, браће Милкана и Срђе. Њихова мајка Бранка поставља и за њих, као и за одсутне снахе, тањире на сто: њена навика, тим поступком и у том тренутку, преобразила се у парастос. Рђаво је прошао и зет, тј. наратор (који једини седа с таштом за недељни ручак): супруга Маја са ћерком иселила се у Норвешку. Њихова замисао да се населе на мирно јадранско острво, где би могли да отворе књижару или какву другу радњу одавно је већ постала неостварљива. Уосталом, још пред рат схватили су да се над наоко идиличну острвску атмосферу надносе сенке будућег покоља.

Која то покретачка сила, који нагон угони наратора и његове саборце у босанскохерцеговачки ратни вихор? — То је, пре свега, наследни предачки инстинкт за одржањем на родном тлу. Конкретно, то је и борба за спас оног дечака с почетка приповести, који се с тетком вози у конвоју. Тај „анђелак с црвенкастим ожиљком понад ока" нетремице гледа наратору „равно међу веђе", онде „гдје откада знам за себе" — каже приповедач — „крцкам орашчић неке муке". То је, даље, и борба за очување националног идентитета, метафорично названа борбом за *реч,* неизговорљиву а темељну, за реч одржитељку и чуварку, за реч која се исконски носи у себи, за реч носилицу смисла постојања и достојанства живљења: „Зашто се бијем? Бијем се, понављах у себи, за једну једину ријеч, ону које би, кад бих поклекнуо, нестало из свих нарјечја. Бијем се, јер постоји неко ко вјерује како је свијет бољи без те немуште ријечи."

А шта преостаје ако се пољуља „увјерење да ће преживјети једна немушта реч"? — Преостаје, још једино, као утеха, повратак у мирис детињства, у свет безазлености и чедности: „Још, ево, миришем, негдје у кожи, макар самоме себи, на своје дјетињство. На гасне лампе, на сјајни механизам шиваћих машина, на свјеже офарбан зид, на башту у сва четири годишња доба, на младе мачиће, на себе каквог је могуће подносити."

Кроз Тохољеву приповест, између ватрених линија и под канонадама, крећу се и лисице и зечеви: зец, ако није смрскан, онда пасе, лисица прилагођава боју крзна бојама ратишта, не избегавајући ни да се креће од солитера до солитера.

У *Кући Павловића* и људи и звериње, дакле, деле исту судбину.